

L'acolliment familiar especialitzat: avaluació d'una experiència

Trinidad Donoso, Pilar Figuera i Carme Panchón*

1. Antecedents de l'acolliment familiar especialitzat

L'acolliment familiar especialitzat és una alternativa que ha tingut un protagonisme especial a l'Estat espanyol en els darrers anys. L'interès per aquesta alternativa va sorgir tant a partir de les reformes legals en matèria de protecció a la infància com a partir de les necessitats que plantejaven alguns dels nois i noies atesos per les administracions que se'n feien càrrec. S'havien de trobar recursos per a certs grups d'infants i joves que presentaven algunes particularitats: preadolescents, grups de germans, discapacitats físiques, sensorials o psíquiques, trastorns del comportament, malalties cròniques, etc. Calia atendre aquestes persones, que en la major part de casos havien estat internades en centres durant anys i no tenien possibilitats de viure amb la seva família d'origen (Barjau, 1996).

L'evolució d'aquests tipus de programes es va produir fonamentalment als Estats Units des de final dels anys cinquanta fins a l'actualitat (Bryant 1981; 1983) amb dues orientacions o moments ben definits. El primer es pot situar al llarg de la dècada dels seixanta, en què s'utilitzava l'acolliment familiar especialitzat com a tractament complementari a les institucions psiquiàtriques i a les institucions residencials, amb la finalitat que les persones acollides retornessin al seu entorn familiar i social. Posteriorment, amb

* La Dra. Trinidad Donoso és professora titular del Departament de Mètodes d'Investigació i Diagnòstic en Educació de la Universitat de Barcelona. És membre del grup GRISIJ i està especialitzada en avaluació i diagnòstic. Imparteix classes de Diagnòstic en Educació i d'Orientació Professional a la llicenciatura de Psicopedagogia. Adreça professional: Departament de Mètodes d'Investigació i Diagnòstic en Educació de la Universitat de Barcelona. Campus de la Vall d'Hebron.

* La Dra. Pilar Figuera és professora titular del Departament de Mètodes d'Investigació i Diagnòstic en Educació de la Universitat de Barcelona. És responsable del Servei d'Orientació Universitària de la Divisió V i està especialitzada en temes d'orientació. És membre del grup GRISIJ i imparteix classe a la llicenciatura de Psicopedagogia. Adreça professional: Departament de Mètodes d'Investigació i Diagnòstic en Educació de la Universitat de Barcelona. Campus de la Vall d'Hebron.

* La Dra. Carme Panchón és professora titular del Departament de Mètodes d'Investigació i Diagnòstic en Educació de la Universitat de Barcelona. És membre del grup GRISIJ i autora del llibre *Manual de Pedagogia de la inadaptació social* (1998). Adreça professional: Departament de Mètodes d'Investigació i Diagnòstic en Educació de la Universitat de Barcelona. Campus de la Vall d'Hebron.

Adreça professional: Passeig de la Vall d'Hebron, 171. 08035 Barcelona.

els moviments crítics a la institucionalització, es remarcaven els efectes adversos que podien patir infants i joves internats en centres des d'edats primerenques. En aquest sentit, a final dels anys seixanta es va posar de manifest la recerca de noves alternatives a l'internament i es va presentar l'acolliment com una de les més adequades. A Europa, aquests programes es van començar a desenvolupar a final dels anys setanta. Suècia va ser pionera en la posada en marxa de l'acolliment especialitzat per a joves amb problemes de conducta i emocionals, i per a joves amb problemes de drogoaddicció.

Alguns d'aquests programes americans o europeus es coneixen amb el seu nom propi, atès que han servit de referència per a altres experiències similars; entre d'altres, es poden destacar el PATH a Minnnesota (Galaway 1972, 1976, 1978); The Parent Counselors a Alberta (Larson, Allison i Johnston, 1978); The Parent Therapist a Ontario (Levin, Rubenstein i Streiner, 1976); i The Family Placement a Kent (Hazel, 1981).

A l'Estat espanyol es va començar a considerar l'acolliment simple en família d'acollida a partir de l'aparició de la Llei 21/1987, de modificació de determinats articles del Codi Civil, i de la Llei d'enjudiciament civil en matèria d'adopció. La reforma comprèn bàsicament la guarda, l'acolliment de menors i l'adopció.

Es procurarà, abans de tot, el retorn del noi o noia a la seva família d'origen. Si això no és possible, es procurarà formalitzar un acolliment en una altra família. L'acolliment familiar es regula per primera vegada en una normativa estatal, si bé es considera, en principi, una mesura temporal. En el cas que el menor hagi complert 12 anys, haurà de donar el seu consentiment per a l'acolliment. Quant al procediment, es preveu la selecció de famílies.

2. L'acolliment familiar especialitzat a Catalunya

Primerament, s'ha de tenir present que no existeix una definició única del terme *acolliment familiar especialitzat*. Nogensmenys, sí que queden clars els principals objectius que es pretén aconseguir amb la posada en marxa de programes d'aquestes característiques:

- Oferir una atenció familiar als infants i joves amb grans dificultats, amb el suport d'especialistes externs.
- Oferir la possibilitat de l'experiència normalitzadora d'una vida en família a infants i joves per als quals hauria estat difícil, si no impossible, aconseguir-ho, a causa de les seves dificultats.

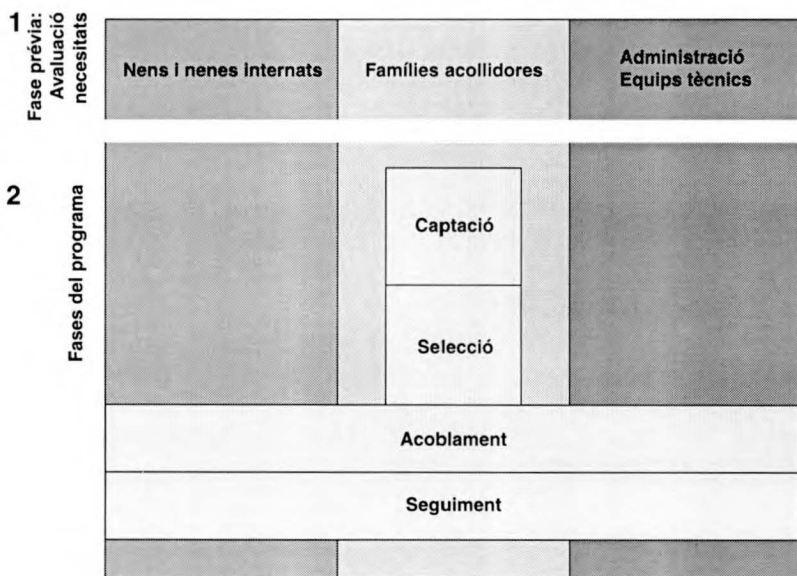
- Oferir un programa de formació-selecció de famílies, amb un entrenament específic per poder dur a terme les tasques d'educació i cura d'aquests infants i joves.
- Oferir un ajut econòmic suficient a cada família per poder fer front a les despeses que es derivin d'aquest acolliment.

L'experiència acumulada en acolliments especialitzats en diferents països —abans de la posada en marxa a Catalunya (Hudson i Gallaway, 1989)—, permet obrir aquesta alternativa de suplència familiar a nois i noies amb discapacitat psíquica, discapacitat física, autisme, delinqüència juvenil, trastorns de comportament, etc. (Amorós i Panchón, 1996; Panchón, 1998; Amorós, Hernández i Panchón, 1998).

També s'hauria d'aprendre d'aquesta experiència prèvia: malgrat que els programes d'acolliment familiar especialitzat són més econòmics que els programes de tractament residencial, s'hi han d'incorporar només els infants i joves que realment necessitin aquesta resposta. No hem d'oblidar mai que *l'interès superior de l'infant* en la proposta de mesura dels equips tècnics —que recomanen totes les normatives legals vigents— és una responsabilitat per als professionals i un dret per a la infància dins el sistema de protecció.

Les fases del programa estan representades en el quadre 1.

QUADRE 1. Fases del programa d'acolliment familiar especialitzat

2.1. FASE PRÈVIA: AVALUACIÓ DE NECESSITATS

Abans del disseny específic del programa es va realitzar un estudi de les necessitats i les característiques que presentaven en aquell moment un conjunt de nois i noies internats en residències. Es va avaluar una mostra de 111 infants i joves atesos en centres de protecció.

Amb els resultats d'aquesta avaluació es va dissenyar un programa adreçat a la població infantil de Catalunya en situació de risc social que presentava les particularitats següents:

- trastorns de conducta
- discapacitats físiques, psíquiques o sensorials
- malalties cròniques
- grups de germans
- preadolescents i adolescents que s'han de separar de la seva família d'origen

Quant a les necessitats que havien de cobrir les *famílies acollidores*, es van marcar, entre altres, aquestes:

- El programa de formació-selecció de famílies acollidores ha de garantir una formació prèvia a l'acolliment i una formació contínua mentre duri l'acolliment.
- Les famílies haurien de rebre una remuneració econòmica que permetés atendre tant les despeses de manutenció com les despeses derivades de les necessitats específiques de cada noi o noia.

A partir de l'avaluació de les necessitats de la població que calia atendre, no solament es van poder detectar els punts en què s'havia d'incidir —referits tant als nois i noies com a les futures famílies acollidores—, sinó que també es van poder tenir en compte aspectes importants que concernien l'Administració i els seus tècnics.

En aquest sentit, es va veure la importància d'emmarcar aquest programa en un servei d'acolliment que depengués de l'administració competent. En aquell moment exercia la titularitat el Servei d'Acolliments Familiars i Adopcions de la Direcció General d'Atenció a la Infància del Departament de Benestar Social de la Generalitat de Catalunya.

Pel que fa a l'Administració corresponent, es va determinar que s'havien de cobrir aquestes necessitats, entre altres:

- El personal tècnic que participa en el programa rebrà una formació específica per poder desenvolupar la seva tasca adequadament.
- El personal tècnic i les famílies acollidores col·laboraran en tot el procés de seguiment de cada noi o noia en acolliment.

2.2. LA CAPTACIÓ

La posada en marxa d'un programa d'acolliment familiar especialitzat comporta la realització d'una campanya de captació de famílies d'acollida. Els objectius d'aquesta fase eren:

- a) Motivació i informació al conjunt de professionals que, d'una forma directa o indirecta, tenen relació amb el cas.
- b) Sensibilització i informació de la població sobre aquests temes perquè col·labori en la possible recerca de persones disposades a acollir.
- c) Captació de famílies, com a objectiu clau d'aquesta fase.

A partir d'una campanya de difusió en diferents mitjans de comunicació (televisió autonòmica, premsa, ràdio, fulls informatius i cartells, línia telefònica gratuïta), es van transmetre els continguts següents:

- el concepte d'acolliment familiar especialitzat
- els diferents tipus d'acolliment familiar
- qui pot ser la família acollidora
- els aspectes legals
- les característiques dels infants i joves
- el suport que tindran les famílies acollidores

2.3. LA SELECCIÓ

El procés de selecció és un dels aspectes innovadors en aquest programa. L'opció que es va prendre va ser un model de formació-selecció en què es pretén:

- Preparar les futures famílies d'acollida per sensibilitzar-les davant les situacions, els sentiments i les reaccions que puguin ocórrer al llarg de l'acolliment.

- Desenvolupar un major autoconeixement de les pròpies forces, debilitats, emocions i característiques.
- Ajudar les famílies d'acollida a sentir que són part d'un servei i que poden relacionar-se amb el tècnic d'una manera agradable i col·laborar-hi fent elogis o crítiques.
- Desenvolupar grups d'identificació amb altres famílies d'acollida, que poden ser el millor suport en moments de dificultat i incertesa, i amb les quals es pugui treballar conjuntament per millorar l'acolliment.
- Animar a la participació i estimular el desig per a un aprenentatge profund.

El procés de selecció es va realitzar d'acord amb les necessitats de cada grup, però a nivell general es va fer en les fases següents:

Primera fase:

- Entrevista informativa sobre les característiques generals del programa i sobre el procés de selecció.
- Segona entrevista d'aprofundiment, que permetrà la continuació o no de la formació.

Segona fase:

- Curs de formació de sis sessions, amb una durada de dues hores i mitja cadascuna.
- Recollida d'informació objectiva de les persones candidates, que ajudarà a la presa de decisions.

Tercera fase:

- Entrevista conjunta entre els tècnics del Servei i la família per valorar la tasca desenvolupada al llarg del procés de formació i presa de decisions.

2.4. L'ACOBLAMENT

Un cop s'arriba a l'acord entre l'equip tècnic i la família, s'estableix el pla de treball per aconseguir els objectius propis d'aquesta fase, que són:

- Preparació del noi o noia, tenint en compte les seves característiques i la seva edat.
- Preparació de la família d'origen del noi o noia, perquè constitueix un element més de l'equip d'acolliment.

- Preparació de la família d'acollida; després de la formació rebran tota la informació sobre les característiques del noi o noia i sobre la seva situació familiar.

Això requereix un gran treball de col·laboració i coordinació entre tots els professionals i administracions que tenen relació amb cada cas. Com a resultat de tota aquesta feina es podran fixar:

- a) la preparació del primer contacte
- b) la temporització dels contactes posteriors
- c) el desenvolupament del suport específic i el seguiment

2.5. EL SEGUIMENT

A partir de les primeres mostres d'adaptació del noi o noia a la família, i segons com evolucioni en les primeres setmanes, es formalitza l'acolliment i s'inicia la fase de seguiment. L'equip tècnic dóna suport tant a la família acollidora com a l'infant o jove i a la seva família d'origen. L'objectiu fonamental és que totes les parts implicades en l'acolliment se sentin segures per poder prevenir, així, solucions a problemes o situacions que es deriven d'aquest recurs de suplència familiar.

Es porten a terme dues modalitats de seguiment: individual (amb cada família) i grupal (amb diverses famílies acollidores).

En quina mesura resulta adient aquest model per resoldre les necessitats dels nens i nenes amb dificultats? L'apartat següent presenta els resultats obtinguts amb l'avaluació d'aquesta experiència a Catalunya.

3. El programa d'acolliment especialitzat a Catalunya. La perspectiva de les famílies acollidores

El plantejament d'aquesta investigació forma part de les línies d'actuació que el grup GRISIJ. L'activitat de recerca del grup està relacionada amb les alternatives socioeducatives tant en l'àmbit de protecció a la infància i joventut com en l'àmbit de la justícia juvenil (Amorós i altres, 1998).

Els objectius de la investigació han estat:

- Observar com s'ha desenvolupat el procés d'acollida familiar a partir de l'experiència de la família d'acollida i dels diferents tècnics implicats en el seguiment de l'acolliment.
- Analitzar la integració familiar, social i educativa dels infants i dels joves en acolliment familiar.

El programa d'acolliment especialitzat que aquí s'avalua va ser dissenyat en els mesos de juliol i agost de 1992, seguint el procés assenyalat. La campanya de difusió als mitjans de comunicació va començar entre gener i febrer de 1993. Com a resultat de la campanya ens trobem que 1.897 famílies van sol·licitar informació telefònica i, d'aquestes, 1.594 van sol·licitar més informació i la guia d'acolliment. Aquesta proporció es va reduir notablement a partir del procés de selecció de les famílies participants.

L'avaluació del programa d'acolliment familiar es va fer tenint en compte els tècnics que van fer el seguiment del programa, els tècnics dels EAIA que tenien contacte amb la família biològica.

En aquest article es presenten els resultats de l'avaluació segons les famílies acollidores.

La família acollidora constitueix un dels eixos d'atenció fonamentals en el procés d'avaluació de l'acolliment. La família, com a institució primària de socialització a la nostra societat, és l'alternativa per a molts menors. Les actituds de les famílies d'acollida, els recursos emprats per enfrontar-se a aquesta experiència amb tot el que comporta o la capacitat per integrar dins la seva estructura un nou membre són, sens dubte, aspectes bàsics de cara a explicar la utilitat del model implementat. Aquest apartat recull una anàlisi i una valoració de com s'ha implementat cada una de les fases del programa, matisats, en cada cas, per les expectatives, les emocions i els sentiments que han acompanyat tot el procés. La reflexió sobre la pròpia experiència que fa cada una de les famílies a partir de les entrevistes ens permetrà apropar-nos als factors que determinen l'èxit en les diferents fases del programa i valorar la utilitat i l'adequació del programa en conjunt.

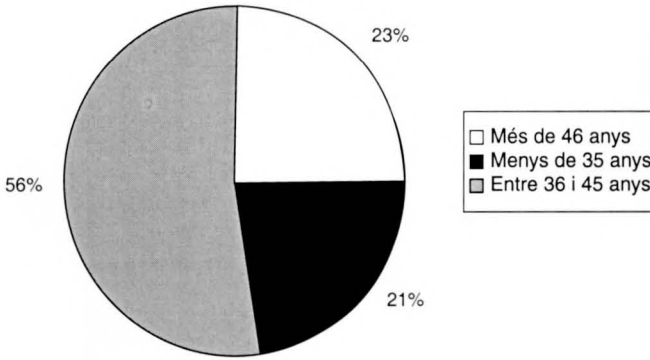
3.1. METODOLOGIA

Tot seguit esmentarem breument les característiques de la mostra i els lligams amb la metodologia emprada i amb les tècniques de recollida d'anàlisis de dades que van permetre realitzar l'estudi.

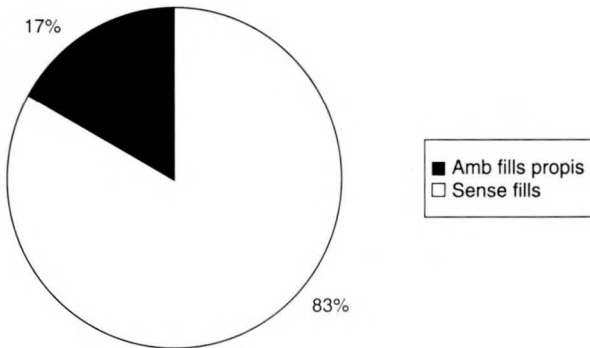
3.1.1. *Perfil de la mostra*

La mostra total de famílies acollidores va ser de quaranta-quatre, que van acollir un total de 48 nens i joves.

Vegem ara representades les característiques d'aquestes famílies:

GRÀFIC 1. Perfil d'edat de les famílies acollidores

GRÀFIC 2. Estructura de les famílies acollidores

3.1.2. Metodologia

L'estudi s'emmarca en la investigació avaluativa, que s'enfoca des d'una metodologia qualitativa que busca fonamentalment la comprensió d'un procés cognitiu i social —com és el procés d'integració dels infants i joves en famílies d'acollida— a través de l'ús d'una sèrie d'instruments que permetin l'anàlisi de la quotidianitat. Avui en dia aquest tipus d'investigació es considera fonamental dins les anomenades ciències tecnològiques o de l'acció, en general, i dins la intervenció socioeducativa, en particular. El desenvolupament que experimenta dins el camp de les ciències de l'educació respon a una necessitat creixent de provar l'eficàcia de les interven-

cions (Denzin i Lincon, 1994; Del Rincón i d'altres, 1995). Trobem reflectit el seu valor en dos aspectes:

a) En primer lloc, la investigació qualitativa permet abastar en l'extensió més àmplia els programes d'intervenció, i així esdevé una eina imprescindible per prendre decisions.

b) En segon lloc, la investigació avaluativa és una eina fonamental perquè els seus resultats són un *feed-back* imprescindible per a la teoria.

3.1.3. *Tècniques de recollida de dades*

L'instrument emprat per a la recollida de dades ha estat l'entrevista en profunditat. L'ús d'aquest procediment d'investigació verbal permet la recollida d'informacions lligades a uns objectius prefixats. A més, l'entrevista té unes característiques que creiem que són bàsiques en investigacions d'aquesta temàtica, ja que estableix un contacte directe i personal, i facilita així la creació d'un clima d'empatia, necessari per arribar a una expressió de sentiments. Tot això afavoreix el diàleg i la comunicació entre l'entrevistador i les persones entrevistades. Però, per arribar a aquest nivell de comunicació, la guia de l'entrevista ha d'haver estat elaborada adequadament, i s'han hagut de tenir presents els aspectes tècnics que en conformen els preliminars i el desenvolupament.

3.1.4. *Tècniques d'anàlisi de dades*

Les tècniques d'anàlisi de dades emprades són l'anàlisi del contingut i la triangulació.

La primera tècnica permet l'anàlisi de les entrevistes segons unes categories establertes prèviament. El procés d'anàlisi de contingut, que és laboriós i minuciós en el tractament de les dades, implica transcriure cada una de les entrevistes, fer una lectura global del material, analitzar-ne una mostra extreta a l'atzar per tal d'establir el codi d'anàlisi, comprovar el codi en una altra mostra pertinent i, finalment, tractar tot el material. Perquè el codi sigui fiable, tot aquest procés ha de ser realitzat conjuntament per tot l'equip investigador.

La segona tècnica d'anàlisi de dades, la triangulació, té com a objectiu analitzar la realitat objecte d'estudi des de diferents angles o fonts d'informació: les famílies d'acollida, el professorat, els tècnics del seguiment del programa d'acolliment i els professionals dels EAIA.

4. Resultats de l'avaluació des de la perspectiva de les famílies d'acollida

En el següent apartat es presenten els resultats previs de l'avaluació de les famílies sobre el programa, prenent com a punt de partida cadascuna de les fases. Tot aquest procés d'avaluació queda recollit al quadre 2.

4.1. EL PROCÉS DE CAPTACIÓ

En aquesta primera fase del programa les dades mostren tant la valoració del procés de captació —és a dir, l'adequació dels mitjans de difusió— com el procés desencadenat en el context intern de les famílies. De l'avaluació d'aquesta fase en destaquen tres conclusions generals:

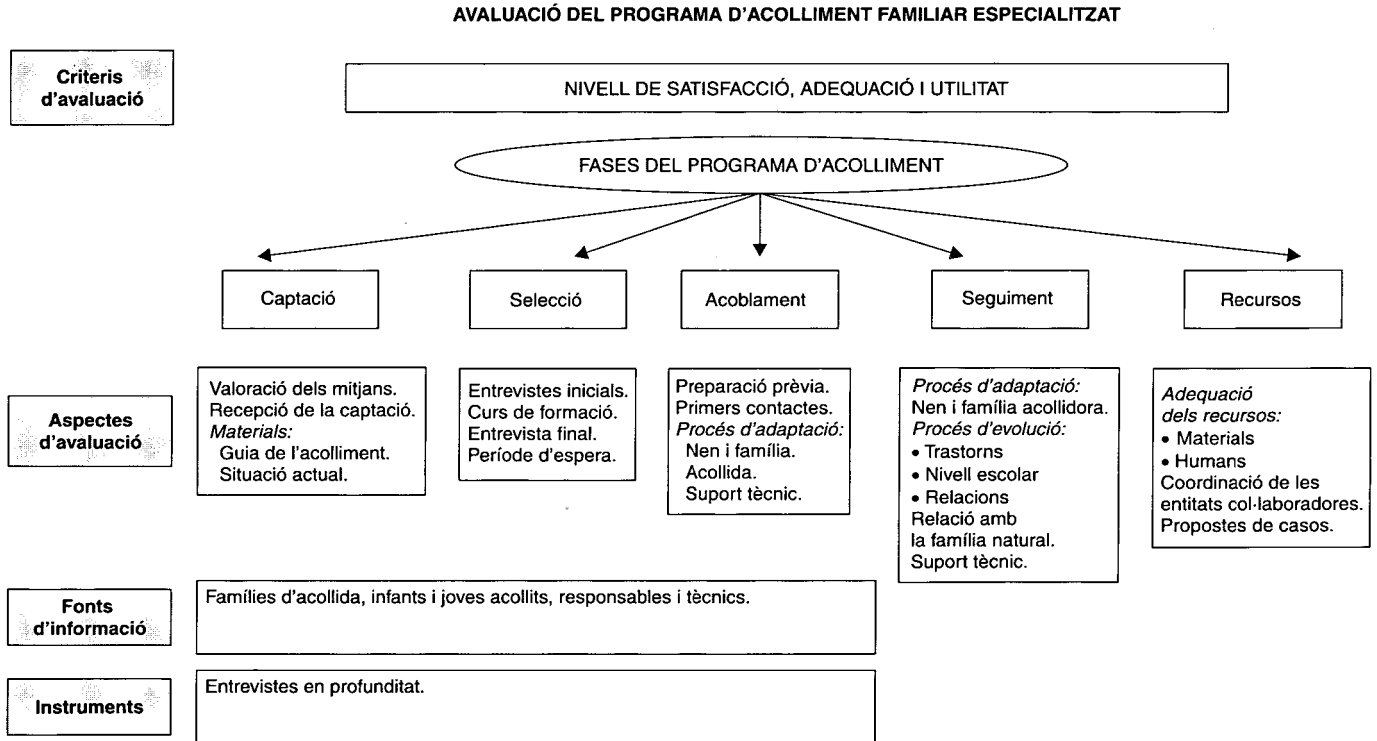
1. *La televisió és el mitjà més adient per sensibilitzar inicialment la població en general. La premsa, la ràdio o altres mitjans poden donar suport al procés de reflexió i resoldre els dubtes posteriors que es generen en la família; aquesta etapa de reflexió ja constitueix una autoselecció de les famílies.*

Les famílies d'acollida coincideixen a ressaltar el valor mediàtic de la televisió: així, el 72% recorda l'espot televisiu i el 69% considera que és el que més li va cridar l'atenció. Les dades posen en segon terme la premsa, amb un impacte inicial més moderat: només una quarta part de les famílies entrevistades l'assenyala com el mitjà que més li va cridar l'atenció. Finalment, les famílies donen molta menys importància a la ràdio o als altres mitjans de comunicació emprats (com ara els tríptics o els pòsters).

Les dades, doncs, confirmen el fet ja conegut que la televisió té un poder de captació i sensibilització molt elevat i que arriba a més gent que qualsevol altre mitjà. No obstant això, una anàlisi més detinguda de les respostes ens permet equilibrar aquesta primera conclusió. La televisió ha estat en molts casos el desencadenant d'un interès que, posteriorment, ha pogut concretar-se a partir d'altres mitjans. Així, moltes famílies coincideixen en el seu relat a afirmar que, a partir de l'espot televisiu, van començar a parlar i a valorar més detingudament la possibilitat de ser una família d'acollida.

2. *La campanya va tenir èxit, principalment, sobre una població diàna amb sensibilitat i sentit socials. En aquest grup es va desvetllar un sentiment que podríem resumir amb la frase «per què no nosaltres?»; és el sentiment que es volia transmetre amb l'eslògan «Tu pots acollir... o no». En aquest sentit, la campanya va ser l'eix vertebrador d'una necessitat d'ajuda als altres, d'una energia soterrada que es troba a les xarxes de la nostra societat, com ara les famílies.*

QUADRE 2. Criteri i aspectes d'avaluació del Programa d'acolliment especialitzat

Així, un 42% de les famílies acollidores expressen situacions que indiquen de quina manera els anuncis van esdevenir «*el desencadenant d'un pensament latent*». Amb expressions diverses, moltes coincideixen a afirmar que la campanya els va transmetre el sentiment que ells també podien fer alguna cosa per als altres o, expressant-ho d'una altra manera, els va mostrar un camí per col·laborar en el bé social. Tanmateix, un altre terç de les famílies acollidores creuen que l'anunci els va dur a l'autodescoberta d'una necessitat d'implicar-se activament en l'ajut als altres. Al contrari que les altres famílies, aquestes mai no s'havien plantejat la possibilitat d'acollir un infant o un adolescent. Per tant, l'anunci va representar una «primeira sensibilització» envers el tema.

Quant als motius implícits en la decisió, podem distingir dos grups que, amb algunes diferències, coincideixen a destacar el sentiment d'ajudar als altres: mentre que més de la meitat de les famílies el ressalten com a únic motiu —de tal manera que l'acolliment va representar una possibilitat de fer viable aquesta necessitat—, una quarta part va condicionar aquesta necessitat a la disponibilitat d'espai i temps per dur-la a terme.

Aquestes dades confirmarien la conclusió assenyalada: la decisió la prenen famílies amb un cert grau de sensibilització. Així, un 51% s'havia plantejat anteriorment acollir i/o ajudar els infants amb dificultats, però en molts casos no sabien com vehicular aquesta necessitat d'ajuda. D'aquesta manera podem suposar que un element fonamental de la campanya ha estat definir clarament el missatge que es pretenia transmetre: «tu pots acollir».

3. *La decisió d'acollir un nen es restringeix a l'àmbit privat de la família i només es fa pública quan ja s'han donat els primers passos. El temps d'aquesta decisió és breu, però intens.*

El temps de reflexió a partir dels anuncis va ser breu: un 63% de les famílies va trigar menys de dos mesos a prendre la decisió d'acollir un infant. Per a la resta, la reflexió, encara que va superar els dos mesos, no es va estendre en un període gaire dilatat.

Tan sols un 14% de les famílies van prendre una decisió impulsada per un dels progenitors. En la gran majoria dels casos la decisió va ser conjunta (86%) a partir del procés de reflexió generat en el nucli familiar. No obstant això, la decisió no va més enllà del nucli de convivència familiar i, en alguns casos, de la família extensa (avis, germans...) amb la qual es té un contacte directe i diari. Així, les diferents històries convergeixen a delimitar que la decisió d'acollir un nen es restringeix a l'àmbit privat de la família.

4.2. EL PROCÉS DE SELECCIÓ-FORMACIÓ

La valoració de la segona fase del programa s'ha realitzat a partir de dos criteris fonamentals: adequació del procés formatiu als objectius de la

fase i utilitat. En aquest procés atndrem a diferents elements d'avaluació des dels diversos components d'aquest programa formatiu: organització, continguts i dinàmica emprada.

4.2.1. *Valoració de l'organització*

Les dades mostren una adequació tant pel que fa a l'horari com pel que fa a la durada de les sessions. Més de tres quartes parts (80%) consideren adequat i equilibrat el nombre de sessions pel tal d'aconseguir els objectius. Entre les raons adduïdes pel grup que qüestiona l'adequació (20%) hi ha aquestes:

- A algunes famílies aquest període els va resultar curt per poder assimilar i assolir els objectius.
- Algunes famílies consideren que va ser llarg, potser per massa informació, però també pels esforços que implicava assistir-hi.

4.2.2. *Valoració del contingut*

És molt significativa la proporció de famílies que valoren els continguts com a molt positius (41%) i adequats (50%). El component més destacat és la globalitat i la comprensivitat amb què es tracten els diferents elements de l'acolliment. Només un 9% opina negativament sobre el contingut, si bé les raons són força diferents: mentre que uns qüestionen «l'extensió dels continguts», d'altres esmenten «la manca de contingut». Hem de considerar que l'opinió es valora des de l'experiència actual amb l'infant en acolliment.

Les dades sobre els continguts més significatius ens mostren tres nuclis fonamentals al voltant dels quals s'articulen la majoria d'opinions. Una tercera part destaca l'interès de la informació sobre les característiques psicològiques i conductuals d'aquests nens i nenes. Un altre terç del grup destaca, com un dels aspectes més significatius, les experiències d'altres famílies acollidores i del curs. El tema de l'àmbit de les relacions en l'entorn familiar esdevé per al 16% l'element més interessant. Per últim, i amb percentatges més reduïts, trobem opinions que destaquen altres continguts, com els aspectes legals o la possibilitat d'anticipar els sentiments quan es produeixi el comiat de l'infant.

4.2.3. *La documentació de suport*

Un 54% dels participants manifesta que va rebre la documentació de suport al curs, i gairebé tres quartes parts d'aquests (67%) reconeixien explícitament l'adequació del seu contingut i en valoraven la utilitat com a

eina de suport al curs. A aquest percentatge s'hi ha d'afegir un 21% que destaca, també, la utilitat posterior de la documentació, com a element de consulta en la vida quotidiana.

4.2.4. Valoració de la dinàmica del curs

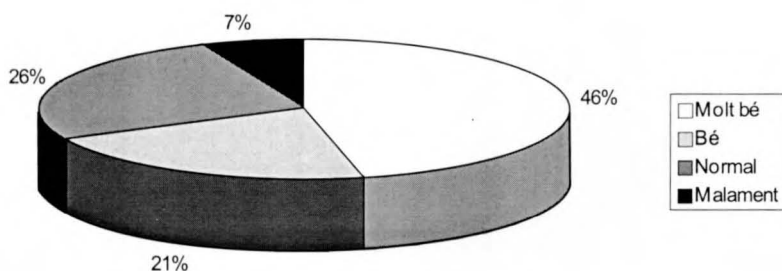
Un 85% de les famílies responen a les qüestions formulades amb qualificatius com *amè*, *pràctic* i *participatiu*, que denoten que la dinàmica creada ha estat molt o bastant adequada.

Aquestes dades es veuen reforçades per la valoració de l'acció dels coordinadors. Gairebé la totalitat del grup considera que la seva acció va ser adequada.

La participació del grup, analitzada a partir de la percepció de la participació de la família i la percepció de la participació del grup, confirma aquesta dada com a significativa. El 72% considera que el seu nivell de participació a les sessions va ser bastant o molt alt.

Una vegada vista la valoració altament positiva de la dinàmica del curs, s'ha aprofundit en les activitats que les famílies han viscut com a més interessants i en les raons que justifiquen la seva elecció. Amb percentatges molt similars —al voltant del 25%— destaquen l'intercanvi d'opinions, el treball en grup i el *rol paying*. Un 38% no estableix cap jerarquia de preferències per una activitat o una altra, i un 20% manifesta que no n'hi havia cap que els semblés prou definitiva per incorporar-la vivencialment.

Hem fet una valoració dels sentiments i les vivències que van emergir durant el curs i, si bé és veritat que el record és selectiu, les respostes de les famílies van ser contundents i reflecteixen sentiments bàsics, que no han estat apaivagats pel pas del temps. El gràfic 3 recull com es van sentir durant el curs.

GRÀFIC 3. Percepció personal. Sentiments i vivències

4.3. EL PROCÉS D'ACOBLEMENT

Els eixos que guien l'avaluació d'aquest apartat són les vivències de la família durant tot el procés que va des del final de la formació fins al contacte inicial amb l'infant. Hi ha tres etapes fonamentals:

4.3.1. *Vivències i suport en el temps d'espera*

Es pot observar de quina manera la vivència de l'acolliment es relaciona estretament amb la percepció del temps d'espera i, fonamentalment, amb qüestions més d'estil de personalitat. El 63% de les famílies manifesta que va tenir un nivell baix o nul d'angoixa. Pel que fa a les famílies que van viure el procés amb més ansietat, ho atribueixen a la incertesa del temps d'espera o bé a la incertesa de com serà el menor.

Durant el període d'espera, el 63% de les famílies va mantenir contactes amb els tècnics, no solament telefònics (38%), sinó també personals (48%). Pel que fa a la resta, algunes famílies no van contactar amb els tècnics, bé perquè l'acolliment va ser molt ràpid o bé perquè semblava que no ho necessitessin, tot i haver esperat un any o més.

La valoració global de l'etapa ens du a suggerir dues conclusions. En primer lloc, aquestes dades palesen l'alt grau de motivació i maduració de les famílies que han superat el procés de formació-selecció, que fa que assumeixin l'espera amb comprensió. En segon lloc, el lligam que es va establir amb els tècnics participants en el programa va ser un element important per mantenir aquesta motivació.

Sens dubte, el contacte amb els tècnics dóna resposta a les necessitats que emergeixen en el context de les famílies durant aquest temps d'espera. De fet, el 79% de les famílies entrevistades troben adequat el temps d'espera si es té la possibilitat de contactar amb els tècnics.

Quines van ser les vivències de les famílies en el moment, tan esperat, de la proposta? Un 62% va reaccionar amb molta il·lusió i un 38% amb un cert desconcert o temor.

4.3.2. *Informació sobre el procés d'acollida*

Un pas fonamental en el procés d'acoblament de la família i el nen es fonamenta en el tipus i la qualitat de la informació que els nous pares acollidors van rebre.

Una vegada feta la proposta, el 91% de les famílies van rebre informació sobre les característiques de l'acolliment, informació que ha estat valorada majoritàriament (84%) com a bastant o molt adequada. Enfront d'aquesta tendència majoritària d'opinió, l'11% de les famílies pensen que la informació va ser insuficient o deficient i es queixen de la poca concreció

de les dades que els van donar, o bé de les variacions que, a posteriori, s'han produït respecte de la informació inicial.

Un 93% de les famílies van rebre informació sobre les característiques dels infants i un 7% no recorden. D'aquesta informació rebuda el 58% la considera suficient i el 42% la considera insuficient. En uns casos, la percepció familiar és que els tècnics han amagat informació per poder col·locar l'infant; en altres, que els mateixos tècnics desconeixen l'infant. De fet, aquesta crítica porta el 49% del grup a destacar una manca d'informació sobre els trastorns que presentava el nen, i d'aquí provenen les principals crítiques i retrets cap als professionals participants en el programa.

L'apartat en què es detecta més manca d'informació se centra en la família biològica (característiques, problemàtica, situació actual...). Un 86% va ser informat, i gairebé la meitat d'aquest percentatge considera que va rebre poca informació. Aquesta percepció de les famílies té els mateixos condicionants que en l'apartat anterior: una sensació que els tècnics amagaven informació, que no disposaven d'informació o totes dues coses alhora.

La valoració de la utilitat de la informació confirma, de nou, que les deficiències no es troben en la qualitat sinó en la quantitat d'informació: els pares necessiten temps per assimilar aquestes noves dades, que són transcendents. De fet, la gran majoria de les famílies les valoren, actualment, positivament.

Les dades obtingudes en aquest apartat ens permeten d'apuntar algunes conclusions per tal d'optimitzar el programa. La demanda més explícita és concretar clarament la situació i les característiques del menor, per tal que la família pugui, des del començament, iniciar el seu propi procés d'adaptació.

4.3.3. Procés de contacte amb el menor i reaccions dels agents implicats

La major part de pares (74%) va tenir oportunitat de parlar amb algun professional (director/a, educador/a, tècnic/a) abans de conèixer el menor. Un cop fetes les presentacions, la família acollidora i el menor van compartir una estona, en el mateix centre o fora. La resta de les famílies no va tenir ocasió de parlar amb els professionals del centre perquè la presentació del menor va ser immediata.

Les reaccions de gairebé la meitat dels nens (46%), segons les opinions de la família acollidora, poden ser categoritzades com d'alegria. De fet, el que posen de manifest les opinions de les famílies són conductes del menor que mostren un desig d'agradar per poder sortir del centre i tenir una família. Una segona situació expressada per les famílies és el nerviosisme (30%), amagat sota conductes com ara no estar-se quiet, parlar constantment, etc.

Quant a les reaccions de la família acollidora, el 35% va reaccionar *molt bé*, expressant les ganes de fer ja l'acolliment després d'haver rebut bones impressions del nen. Aquestes mateixes famílies coincideixen també a afirmar que en aquell moment no van voler analitzar res més que no fos viure aquesta sensació positiva. En canvi, el 33% de les famílies, que va reaccionar *bé*, destaca una vivència positiva de la situació, però confessen que estaven a l'*expectativa*. El 16% de les famílies, tot i reaccionar positivament, destaquen el seu estat de *nerviosisme* davant la situació. Una altra manifestació de la tensió que pot provocar una situació com aquesta és l'expressada per un quart grup, més minoritari (14%) que, no sabent com descriure les sensacions que van tenir en aquest primer contacte, ens parlen de sentiments com ara *raresa*, *estranyesa*...

Pel que fa a l'avaluació d'aquest primer encontre, les famílies valoren positivament el procediment dut a terme per realitzar el primer contacte amb el menor i cap no hi faria canvis. A més, la valoració de tot el procediment és molt positiva (segons mostra l'opinió del 60% de les famílies).

La integració del nen a la llar

L'arribada del menor a casa va ser un moment important per a les famílies i hi ha una coincidència a ressaltar els canvis i les situacions que es van viure en l'àmbit familiar. Les famílies van preparar aquest moment de maneres diverses, en funció de:

- a) Les característiques de la família. La personalitat o estil familiar explica les diferències de la rebuda a casa.
- b) La convivència anterior. El fet que alguns infants haguessin conviscut alguns caps de setmana amb la família va fer que l'arribada es planifiqués d'una manera molt natural.

En un 37% dels casos de les famílies, les reaccions que el menor va mostrar han estat considerades com a «normals» i «fins i tot bones», segons les seves pròpies percepcions. La resta de les famílies acollidores van coincidir a relatar tota una sèrie de reaccions diverses del menor quan arriba a casa, com ara gelosia (15%), inexpressivitat (17%) i un cert enfrontament (17%). Aquestes reaccions són les més comunes entre les esmentades per les famílies acollidores. Encara que aquestes reaccions puguin semblar normals davant la situació de començar una convivència en una família, el 74% de les famílies constataren, també, la presència de trastorns de tipus fonamentalment evolutiu i de desenvolupament, que palesen una manca d'hàbits i de normes.

Encara que les famílies tinguin alguna dificultat per assumir les característiques del menor, la gran majoria troba que l'adaptació familiar va ser bastant (42%) o molt (29%) satisfactòria. Pel que fa a l'adaptació dels fills

propis de les famílies d'acollida, les dades mostren una tendència molt similar de satisfacció per l'adaptació (un 28%, basant satisfactòria; i un 43%, molt satisfactòria).

Vist això, i des d'una visió retrospectiva, quines demandes de suport es van donar? Les dades evidencien un grau suficient de satisfacció envers el suport rebut, ja que un 67% no va realitzar cap demanda. La resta de les famílies expressa fonamentalment una necessitat de suport psicològic per fer front a les necessitats i problemàtiques de l'infant i de la família.

4.4. EL PROCÉS DE SEGUIMENT

La valoració, aquí, s'ha centrat en els contactes amb altres famílies acollidores, en l'ajut econòmic i en l'avaluació de les visites del nen o nena a la família pròpia al llarg de l'experiència.

a) *El suport d'altres famílies acollidores*

Un 16% de les famílies va mantenir aquests contactes, ja que aquest no era, en principi, un objectiu de l'experiència. Aquestes famílies en tenen una opinió positiva, perquè aquest contacte ajuda a desdramatitzar la situació, a veure altres formes de fer front als problemes, etc. Al percentatge donat hi hem de sumar un 56% de famílies que opina que seria interessant haver gaudit d'aquesta possibilitat. Aquest grup també veu aquestes trobades com un instrument per reduir l'angoixa que comporta tot el procés.

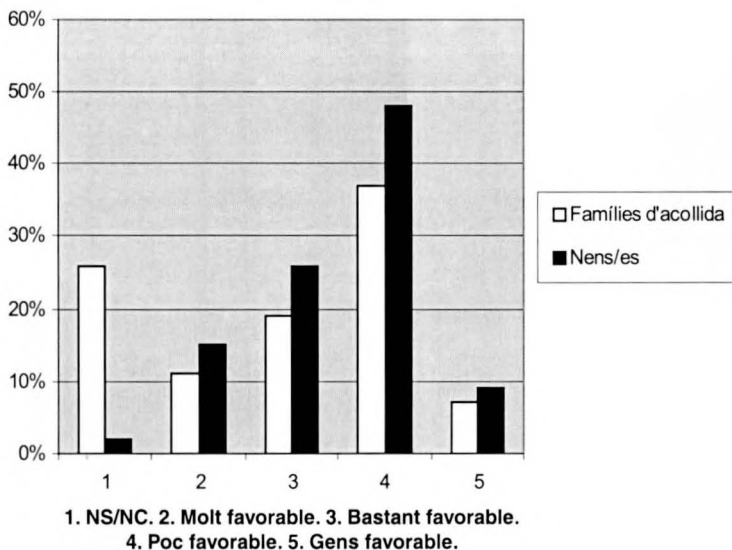
b) *L'ajuda econòmica*

Més del 80% de les famílies acollidores va rebre algun tipus de compensació econòmica. Pel que fa a l'opinió d'aquest grup sobre l'ajuda rebuda trobem tres actituds: un 6% del grup s'inhibeix o no vol donar una opinió. Un 34% troba suficient l'ajuda per cobrir les despeses, però la considera inadequada per qüestions ideològiques. Per últim, un 60% troba adequada aquesta ajuda per cobrir necessitats bàsiques dels infants, si bé després assumeix la resta de despeses, segons els hàbits propis.

c) *Les visites a la família biològica*

Un dels principis del programa d'acollida és donar al nen o nena la possibilitat de retornar a la família biològica. Això comporta l'establiment, dins el programa, d'uns contactes més o menys periòdics amb aquesta.

L'anàlisi global de les dades del gràfic 4 mostra una valoració negativa de les visites, a causa, en molts casos, de les dificultats i els retrocessos que els pares acollidors van constatar en el nen després de cada visita.

GRÀFIC 4. Valoració de les visites. L'opinió de les famílies d'acollida

Malgrat tot, l'anàlisi mostra que es poden donar experiències positives quan persisteixen unes condicions o uns patrons previs o quan el context de la família biològica evoluciona, per qualsevol motiu, positivament, cosa que entén la família d'acollida.

5. Valoració i estat actual

Un aspecte fonamental de l'avaluació ha estat constatar en quina mesura els acolliments especialitzats són un instrument d'integració familiar i social dels nens i nenes amb risc. A partir de les dades de la investigació podem extreure algunes conclusions provisionals sobre aquest fet:

1. Quant a la integració en el context familiar, emergeixen tres tipologies bàsiques:
 - a) Integració òptima: s'observen canvis positius en el comportament del nen cap als pares, fet que determina un gir en les relacions dins el nucli familiar.
 - b) Integració adequada: l'evolució de l'infant ha estat positiva, encara que persisteixen algunes dificultats.

- c) Integració inadequada: l'evolució de l'infant ha estat negativa i no s'assoleix la integració en el context familiar.

Més de tres quartes parts de les famílies d'acollida consideren que hi ha hagut una *integració òptima del nen dins la família* (78%) i un 15% creuen que la integració ha estat adequada, enfront d'un 7% que, tot i que no valora la integració com a inadequada, manifesta opinions que denoten una interacció de diferents factors que poden explicar una mala adaptació. Un dels factors determinants han estat les expectatives de l'infant acollit en la vida familiar o, dit d'una altra manera, el model de família normalitzada i la seva funció. La impossibilitat de la família per controlar aquests sentiments i comportaments és, també, el factor adduït en els altres casos d'adaptació negativa.

2. Quant a la *integració del nen o adolescent en diferents nivells de l'estructura social*, un dels aspectes valorats com a més positiu es refereix a la integració de l'infant o jove en les xarxes informals de la societat. Les dades mostren la gran acceptació social d'aquests infants en els nuclis de la família extensa, el veïnat, etc. Només una desena part de les famílies opina que la integració social del nen ha estat inadequada; en tots els casos coincideixen a remarcar que han estat les actituds i els comportaments del nen els que han impedit la integració.

3. Quant a la *integració escolar*, un 89% de les famílies valoren positivament la integració dels infants a l'escola, alhora que destaquen l'important paper de l'escola en l'acollida d'aquests infants.

Referències bibliogràfiques

- AMORÓS, P.; HERNÁNDEZ, J.: «Un diseño de acogimiento especializado para Catalunya» a *Revista de Educación Especial*, 13, pàg.21-33. 1993.
- AMORÓS, P. ET AL.: «Guía de intervención con la familia del niño en el Programa de separación provisional y reunificación a través del acogimiento familiar» a *Revista de Educación Social*, 4, pàg. 122-136. 1996.
- AMORÓS, P.; PANCHÓN, C.: «Estratègies d'intervenció en l'acolliment familiar» a *Temps d'Educació*, 15, pàg., 133-145. 1996.
- AMORÓS, P.; PANCHÓN, C.; PASTOR, C.; PAULA, I.; VIZCARRO, C.: «El acogimiento familiar para adolescentes: una propuesta de futuro» a *Bienestar y protección infantil*, 1, pàg. 31-47. 1997.
- AMORÓS, P.; HERNÁNDEZ, E.; PANCHÓN, C.: «El acogimiento familiar especializado» a MARTÍN GONZÁLEZ, A. DE.: *Psicología comunitaria. Fundamentos y aplicaciones*. Madrid: Síntesis, 1998.
- BARJAU CAPDEVILA, C.: «Acogimiento familiar, un medio de protección infan-

- til» a OCHOTORENA, J. P.; ARRUABARRENA, M. I. (ed.): *Manual de protección infantil*. Barcelona: Masson, 1996. Pàg. 359-390.
- BERRIDGE, D.; CLEAVER, H.: *Foster Home break-down*. Oxford: Blackwell, 1987.
- BRYANT, B.: *Special Foster Care: Evaluation of an Alternative to Institutions for Disturbed Children*. Tesi doctoral inèdita. University of Virginia, 1981.
- BRYANT, B.: *Special Foster Care: A History and Rationale*. Virginia: People Places, 1983.
- DENZIN, N.; LINCOLN, Y. (ed.): *Handbook of Qualitative Research*. Londres: Sage, 1994.
- GIBBONS, J.: *The Children Act 1989 and Family Support. Principles into Practice*. Londres: HMSO, 1992.
- HAZEL, N.; FENYO, A.: *A Free be Myself: the Development of Teenage Fostering*. St. Paul (Minnesota): Human Service Associates, 1993.
- HAZEL, N.: *A Bridge to Independence*. Oxford: Blackwell, 1990.
- LARSON, G.; ALLISON, J.; JOHNSTON, E.: «Alberta parent counselors: A community treatment program for disturbed youths» a *Child Welfare*, LVII, pàg. 47-52. 1978.
- LEVIN, S.; RUBENSTEIN, J. S.; STREINER, D. L.: «The parent-therapist program: An innovative approach to treating emotionally disturbed children» a *Hospital and Community Psychiatry*, 17, pàg. 497-410. 1976.
- MEADOWCROFT, P.; TROUT, B. A. DE.: *Troubled Youth in Treatment Homes: A Handbook of Therapeutic Foster Care*. Washington: CWLA. 1990.
- PANCHÓN, C. *Manual de pedagogía de la inadaptación social*. Barcelona: DULAC, 1998.
- RINCÓN, D. DEL ET AL.: *Técnicas de investigación en ciencias sociales*. Madrid: Dykinson, 1995.

Paraules clau

Intervenció socioeducativa
Famílies d'acollida
Acolliment familiar
Avaluació de programes

Abstracts

En este artículo se presentan los resultados relativos a la evaluación del programa de acogimiento especializado llevado a cabo en Cataluña desde la perspectiva de las familias acogedoras. Recoge un análisis y una valoración de cómo se han implementado cada una de las fases del programa, matizado, en cada caso, por las expectativas, emociones y sentimientos que han acompañado todo el proceso. Un proceso donde, sin duda, las familias de acogida han sido una de las partes directamente implicadas. El proceso de reflexión sobre la propia experiencia que hace cada una de las familias a partir de las entrevistas permitirá un acercamiento a los factores relacionados con el éxito en las diferentes fases del programa y valorará la utilidad y adecuación del programa en su totalidad.

Cet article présente les résultats de l'évaluation du programme d'accueil spécialisé réalisé en Catalogne à partir de la perspective des familles d'accueil. Il inclut une analyse et une évaluation de comment chacune des phases du programme a été exécutée, expliquée, dans chaque cas, par les attentes, les émotions et les sentiments qui ont accompagné tout le processus. Un processus où, sans doute, les familles d'accueil ont été une des parties directement impliquées. Le processus de réflexion sur leur propre expérience réalisée par chacune des familles pendant les entrevues, permettra un rapprochement avec les facteurs ayant rapport avec la réussite dans les différentes phases du programme et évaluera l'utilité et l'adéquation du programme dans sa totalité.

This article reports on the findings from an evaluation of a specialized adoption programme undertaken in Catalonia from the perspective of the adopting families, who, undoubtedly constitute an essential element in the process. It includes an analysis and evaluation of the implementation of each stage of the programme, examining, in each case, the expectations and emotions experienced throughout the process. Each family was interviewed and asked to reflect on their experience thereby highlighting the factors which ensured the success of the different phases of the programme and enabling an evaluation of the usefulness and suitability of the whole programme.